

5 Informes

■ CONVENIO CONSELLERÍA DE CULTURA

INFORME FINAL SOBRE LA CATALOGACIÓN DE LOS FONDOS PICTÓRICOS Y MATERIAL ESCOLAR DE LA ESCUELA DE DIBUJO DE LA REAL SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS DE LA CIUDAD DE SANTIAGO.

ARIARTE, S.C.: Ana Lamelas Fernández , Irene Calvo Mosquera

Trabajo enmarcado en el Convenio de colaboración con la Consellería de Cultura e Deporte de la Xunta de Galicia.

Finalizado o traballo de catalogación da colección de pintura da Real Sociedade Económica de Amigos do País da cidade de Santiago e dos fondos conservados de material escolar, pertencentes á Escola de Debuxo, pasamos a describir o traballo realizado, que presentamos no modelo de base de datos facilitada pola Dirección Xeral de Patrimonio da Consellería de Cultura.

Sinalar en primeiro lugar que o material que compón a colección divídese en dous grandes grupos: a colección pictórica por un lado, composta por 61 óleos dos cales, o grosos o constitúen os retratos, entre os que destacan un grupo de retratos de monarcas e outro dos 26 Presidentes da Real Sociedade Económica de Santiago e, por outro lado, a colección do material conservado pertencente á Escola de Debuxo. Neste material distinguímos dous grandes subgrupos: o formado por obras orixinais, que son un total de 176, realizadas tanto por alumnos/as como profesores/as nas clases de debuxo artístico e lineal, das cales algunas están firmadas, e o conformado por material escolar, gravado ou impreso, entre o que distinguimos láminas, libros de debuxo e cadernos de modelos, que abarcan dende

modelos das grandes obras da Historia da Arte, ata cadernos de modelos anatómicos, modelos de paisaxes, de debuxo lineal, de personaxes, de animais ou de ornamentos, pertencentes a diferentes imprentas e autores. De estes libros ou cadernos, empregados na Escola de Debuxo para ensinar a debuxar e a pintar, son moi poucos os que se conservan completos; hai varios que están incompletos pero son poucas as láminas ou páxinas que lles faltan, e hai unha maioría que están tan incompletos que máis que libros ou cadernos son unidades soltas, conservándose moitas delas en péximo estado.

Destacar en segundo lugar que dada a cantidade de fondos coa que nos atopamos correspondente ao material conservado pola Escola de Debuxo (máis de 1.650, se contabilizamos cada folla como unha unidade) e, sobre todo, tendo en conta o estado de absoluto desorde no que se atopaban –coas páxinas de todos os libros e cadernos mesturados entre si, excepto dous, que estaban relativamente ordenados por ter sido prestados recentemente para unha exposición– e que moitos deles estaban rachados e/ou pertencían a unidades incompletas, o tempo de traballo empregado na catalogación de toda a colección foi de 390 horas, superando con moito o período dun mes barallado nun principio, insuficiente para a catalogación de só a obra pictórica, que foi –como así se nos requeriu– á que lle prestamos unha maior atención.

Respecto á organización que fixemos dos fondos da colección, dicir que, atentando ás dúas grandes tipoloxías existentes, para almacenar toda a información creamos táboas de datos distintas, cubrindo en cada unha delas o modelo de ficha empregado pola Dirección Xeral de Patrimonio:

- unha primeira táboa destinada aos fondos da pinacoteca, na que incorporamos 61 rexistros, correspondentes ás 61 obras pictóricas pertencentes á colección;

- unha segunda táboa destinada aos fondos da escola de debuxo, na que distinguimos 35 rexistros diferentes, un por cada unha das carpetas nas que finalmente gardamos todos os fondos pertencente á Escola de Debuxo; e
- unha terceira táboa que recolle de xeito individualizado os fondos agrupados na primeira das 35 carpetas, que se corresponden cos fondos orixinais –176 unidades en total- da Escola de Debuxo, é dicir, os traballos feitos ben por alumnos/as ou profesores/as, algúns deles firmados, realizados para impartir clase ou como traballo de clase –segundo fosen feitos por alumnos ou profesores-, tanto das clases de debuxo artístico como de debuxo lineal.

No caso do material non orixinal pertencente á Escola de Debuxo, dicir que tratamos de agrupalo do xeito máis lóxico posible: en caso de ser cadernos ou libros que logramos completar total ou parcialmente, gardámoslos de xeito independente nunha carpeta propia, mentres que o que estaba solto ou se apreciaba que pertencia a unidades das que só se conservaban algunas láminas, agrupámolo atendendo á súa tipoloxía: modelos de frores por un lado, de caras ou partes do corpo por outro, de paisaxes por outro, etc.

Como material orixinal tamén, pero que non eran debuxo elaborados ou completos, senón bosquegos, fragmentos de debuxos ou, sobre todo, probas de calco, agrupámolos separados do material que constitúe a carpeta número 1, na que están os orixinais mellor elaborados, meténdoos como un conxunto independente na carpeta número 2.

Respecto ás demais carpetas, da número 3 á número 34, nelas recollemos o resto do material, ben como unidades independentes con entidade propia (libros e cadernos completos ou relativamente completos) ou ben como os conxuntos variados agrupados en función da súa tipoloxía aos que fixemos referencia máis arriba. Por último, na carpeta número 35 recollemos un conxunto de obras diferentes que quedaban á marxe de todas as demais, como eran un pequeno número de diplomas otorgados á Sociedade Económica, unha fotografía dunha escultura e un cartaz das festas de Santiago do ano 1869.

Para unha aceptable conservación destes fondos pertencentes á Escola de Debuxo, recomendamos que as carpetas escollidas para gardarlos sexan de PH neutro, adaptadas aos tamaños do material de cada grupo, e que se garden nun lugar libre de humidades, pois o deterioro que presentan hoxe en día foi debido en boa parte a estar en carpetas ou archivadores que non

os protexían na súa totalidade. Respecto aos fondos da carpeta nº 1, recomendamos ademais evitar o contacto directo dunhas obras sobre as outras, que se podería evitar coa simple colocación dalgún tipo de papel entre elas, xa que a maioría son debuxos a carbonciño que manchan moito.

E xa por último, como valoración xeral de todo o traballo realizado, facer constar o seguinte:

Respecto á colección pictórica, as fichas da base de datos foron cubertas despois dun minucioso traballo de consulta dos fondos bibliográficos atopados, relativos tanto á Sociedade Económica de Santiago como a cada un dos artistas que firman varias das obras da colección: José María Fenollera, Mariano Tito Vázquez ou Elvira Santiso, entre outros. Consultamos ademais todos os fondos facilitados polo Xerente da Sociedade Económica, Javier Brage, referidos á restauración das obras e ao seu préstamo para exposicións, e engadimos as informacións –escasas pero valiosas- que a arquiveira Helena Carro Cruz nos puido ir facilitando a medida que avanzaba no seu traballo. Podemos dicir entón, que a base de datos da pinacoteca queda cuberta na medida do que hoxe en día é posible; cando o traballo de ordenación do arquivo remate, é probable que aparezan novidades respecto a algunha das obras da colección que permitan completar máis campos do que nós puidemos cubrir, polo que a base debería ser revisada no futuro.

En canto aos fondos conservados pertencentes á Escola de Debuxo, especialmente os non orixinais, consideramos que, tendo en conta o total desorde no que se atopaban e que moitos deles son follas soltas pertencentes a obras das que non se conservan as portadas, é imposible avanzar máis do que o fixemos, identificando libros e cuadernos con identidade propia na medida do posible e agrupando o resto segundo a súa tipoloxía. Si sería posible, en cambio, atopar algunha información máis relativa aos debuxos da Escola firmados por alumnos/as e profesores/as, consultando os fondos do arquivo relativos a matriculacións, persoal laboral, etc.,etc., pero por ser un traballo minucioso que requiere de máis tempo e que convén facer unha vez rematado o traballo de ordenación do arquivo, queda tamén, necesariamente, para unha revisión futura.

En Santiago de Compostela , a 31 de agosto de 2007.
Ana Lamelas Fernández
Irene Calvo Mosquera
ARIARTE, S.C.

■ INFORME INVENTARIO E INFORMATIZACIÓN DO ARQUIVO DA RSEAPS

Helena Carro Cruz

Trabajo enmarcado en el Convenio de colaboración con la Consellería de Cultura e Deporte de la Xunta de Galicia.

1. Introducción

Unha das funcións principais dun arquivo é a de dispor a súa documentación ben organizada, de tal xeito que poida ser recuperable para dar servizo aos ciudadáns. A boa práctica na organización do fondo documental ou fondos documentais é imprescindible xa que todos os documentos que o configuran son fontes importantes para o estudo da nosa historia, dándonos as claves para o entendemento de épocas pasadas e que forman parte do Patrimonio Cultural de Galicia.

A documentación custodiada polo arquivo da RSEAPS aporta información fundamental e son fontes documentais para a historia local e de Galicia, ademais de ámbitos máis específicos: educación, agricultura, gandería e outras industrias.

Das numerosas tipoloxías documentais que emanaron das diferentes actividades da RSEAPS, os Informes destacan entre todas elas por ser estudos na maioría das veces de grande rigorosidade científica. Destacamos a modo de exemplo:

Para o estudo da historia da Pesca: Expediente sobre as utilidades ou perxúizos que a acarrean os aparellos chamados Artes e Xeito para a pesca da Sardiña en Galicia.

Para o estudo da historia da Agricultura: Dítame acerca da conveniencia a perseguir ou favorecer as aves, a propagación por ser nocivos ou útiles á agricultura. Acompaña un catálogo de aves en Galicia clasificado en beneficioso ou non.

Para o estudo da historia da Emigración: Informe dado por unha Comisión da Sociedade Económica polo que se demostra que non hai exceso de poboación en Galicia cuxa emigración deba favorecerse cara aquela illa para reemplazar a xente de cor, e que a emigración que malia de iso existe debe máis ben encamiñarse cara as provincias meridionais da Península.

ESTATUTOS
DE LA
REAL SOCIEDAD ECONOMICA
DE
SANTIAGO

REIMPRESOS EN SANTIAGO:
IMP. DE JOSÉ M. PAREDES
VIRGEN DE LA CERCA, 30

1929

Para o estudo da historia Local: Expediente sobre a reunión de materiais para a formación dunha historia topográfica da cidade de Santiago.

Para o estudo da historia de Galicia: Memoria sobre a necesidade e utilidade pública de trasladar as Autoridades xerais de Galicia ao seu antigo e recente asento, cal é a cidade de Santiago como punto máis aproximado ao centro.

En liñas xerais e para non estenderse máis do necesario, no arquivo da RSEAPS pódese atopar información valiosa sobre o Ferrocarril (a Sociedade formou parte da Xunta Mixta do Ferrocarril); sobre as Exposiciones Rexionais; Publicacións periódicas editadas pola Sociedade, como por exemplo *Revista Económica* e *El Centenario*, periódico ilustrado con gravados e litografías, que contén traballos científicos e literarios (atopáronse os moldes orixinais dos gravados que ilustran a revista e que son obra de Mayer e Peña); sobre a Lagoa de Antela (hoxe en día segue sendo tema de actualidade e de numerosos estudos).

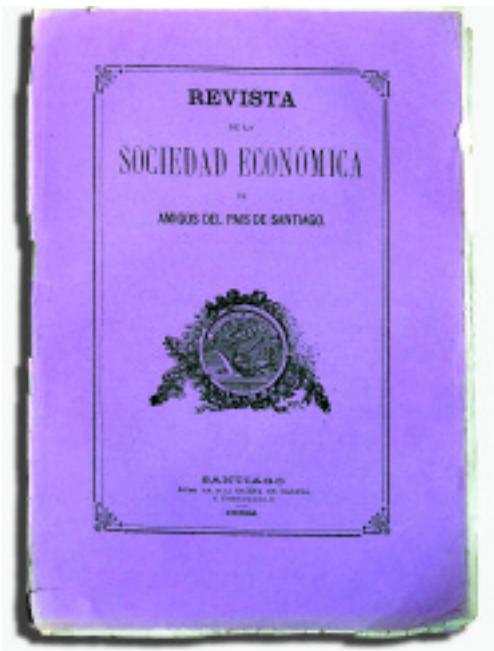
Antes de rematar este parágrafo é obligatorio mencionar documentos que se atoparon nos diferentes armarios da RSEAPS:

- Borrador corrixido da obra escrita por Antonio Fraguas *La Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago. Primera Época*.
- Manuscrito orixinal de Díaz de Rábago, *La industria de la pesca en Galicia*.
- Numerosas publicacións periódicas do século XIX e principios do XX que están pendentes da súa reinstalación adecuada e catalogación.

2. Obxectivos

En virtude do convenio asinado pola RSEAPS coa Consellería de Cultura e Deporte para a realización de diversas actividades de organización e informatización da documentación do arquivo histórico, dentro dese marco, o obxectivo foi a elaboración dun cadre de clasificación do arquivo histórico que é basicamente un organigrama no que se reflicten a xerarquización e clasificación dada a documentación producida pola institución. Nel cristalízase os fondos, seccións, subseccións, as series documentais que corresponden ás divisións xerárquicas da estrutura orgánica da Sociedade.

As vantaxes dun cadre de clasificación fronte a outros instrumentos de descripción como o catálogo manual por materias que hai no arquivo da Sociedade son:

Ejemplar de la Revista de la RSEAPS,
correspondiente al año 1892.

- Ao empregar para a elaboración deste instrumento, un programa informático de xestión integral da documentación que permitirá aos usuarios acceder dende calquera lugar do mundo, á información que solicite do arquivo da RSEAPS.
- Os documentos descritos e adscritos ás divisíons xerárquicas superiores que se corresponden ás actividades e funcións da Sociedade reflectidos nun cadre de clasificación, dáselle un valor engadido proporcionando ao usuario información do funcionamento interno da Sociedade e os motivos da tramitación dos expedientes e a súa contextualización.

Un exemplo: o expediente de bailes no catálogo de materias, a única información que aporta é a data e a signatura topográfica, coa adscrición desta tipoloxía documental os seus xerárquicos superiores podemos saber que este expediente se tramitaba a través dunha comisión mixta na que participaba a Sociedade conxuntamente co Concello, é que era unha das fontes de financiación máis importante da Sociedade no século XIX, entre outras cousas.

3. Metodoloxía

Para a elaboración do cadre de clasificación da RSEAPS seguíronse unha serie de pautas:

3.1. Identificación do fondo ou fondos

Fíxose unha mostraxe da documentación na que se tentaba determinar se todos os documentos pertencían ao mesmo órgano produtor, é dicir a RSEAPS e dentro desta discernir outras unidades produtoras que tiveran suficiente autonomía ou que reflectiran diferentes actividades como por exemplo: a secretaría, as xuntas ou contabilidade.

Desta identificación elaboraranse fichas que conteñan datos fundamentais destes órganos produtores, así como as funcións e actividades nas que se adscriben a estes órganos.

Neste mesmo arquivo atópase outro fondo documental que non é o propio da Sociedade, trátase do da Cámara Agrícola e Pecuaria de Santiago, institución oficial de principios do século XX.

3.2. Busca de información sobre a propia institución

Permitirános coñecer de forma clara a organización interna e as relacións co seu propio entorno, deste xeito podemos determinar e clasificar a documentación en diferentes divisións xerárquicas que categorizaremos, determinando unha estrutura na que o usuario nun primeiro contacto co arquivo poderá saber que tipo de información é a que necesita.

As *fuentes bibliográficas* empregadas son:

- Lexislación que afecte a propia institución ou en termos xerais ás Sociedades Económicas. Para a consulta desta fonte, empregáronse as recompilacións lexislativas de Alcubilla e a Gaceta de Madrid (versión *on line*).
- Regulamentos da RSEAPS e das escolas da Sociedade.
- Bibliografía sobre a RSEAPS ou doutras Sociedades Económicas.
- Bibliografía referente a arquivos de Sociedades Económicas.

Gravado elaborado por J. Peña para “El primer centenario”, número extraordinario da revista da RSEAPS (1884). Aparecen o Conde de Ximonde, o arcebispo Malvar, o marqués de Rivadulla, D. Ramón de la Sagra, D. Antonio Páramo, D. Pedro Antonio Sánchez, D. José Mª de Parga, D. Domingo Fontán, D. José Varela de Montes e D. Juan José Viñas.

3.3. Descripción da documentación

Establecida a clasificación da documentación é necesario emplegar un método de descripción que permita unha consulta rápida e pertinente ao usuario. A descripción da documentación debe de estar unificada con outros arquivos para así facilitar o intercambio de información, por exemplo con outros arquivos de Sociedades Económicas que custodiarán series documentais similares ao do arquivo da RSEAPS.

A normalización ven dada polas normas arquivísticas internacionais:

- Norma ISAD (G)
- Norma ISAAR (CPF)

4. Propostas

Nos sete meses de duración do convenio acadáronse os obxectivos marcados dun xeito provisional, xa que para a elaboración definitiva do cadre de clasificación é condición indispensable, a identificación de todas as tipoloxías documentais que hai no arquivo.

Manuscrito das actas correspondentes ao I Congreso da Emigración (1909) organizado pola RSEAPS.

En total describiuse arredor de 1400 rexistros e nunha primeira valoración documental quedan sen describir un 25 % da documentación que está baixo os epígrafes de Correspondencia e Escolas.

Polo tanto para a definitiva organización do arquivo da RSEAPS propónse as seguintes tarefas:

- Descripción segundo as normas internacionais: ISAD (G) e ISAAR (CPF) das diferentes divisións xerárquicas ou agrupacións documentais que comprende os fondos documentais do arquivo da SEAPS nun programa informático específico de xestión integral documental con acceso on line.
- Estudo e identificación de todas as series documentais detectadas.
- Correcta reinstalación e almacenamento da documentación en mazos atados con balduque.
- A elaboración do cadre de clasificación definitivo.
- Realización dun Tesauro, que é unha ferramenta de indización que serve de soporte á descripción do contido das series documentais que non proporciona o cadre de clasificación e que axude ao usuario na recuperación deste contido a través de asuntos e procedementos específicos.
- Dixitalización dos documentos que estarían a dispónr a través da páxina web da RSEAPS.

EL PRIMER CENTENARIO

NÚMERO EXTRAORDINARIO DE LA REVISTA DE LA SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS, DE SANTIAGO,

VISTA GENERAL DE SANTIAGO.

6 La RSEAPS en la Prensa y la Radio

El Correo Gallego

04.01.2007. *Los amigos del país. Colaboración de D. José Manuel García Iglesias, directivo de la RSEAP.*

En su artículo hace una mención de la dilatada historia y realizaciones de la RSEAP y destaca la exposición "O efecto das luces" que patrocina la Fundación Caixa Galicia.

El Correo Gallego

07.01.2007. *Santiago en el siglo de las luces. Real Sociedad Económica de Amigos del País.*

Eugenio Montero Ríos

La Económica es, a escala, otra Ciudad de la Cultura. Hay que llenarla de contenidos, conocer su historia a través de cuatro siglos para relanzarla en éste. Es el gran reto de la nueva directiva para que su legado y las nuevas ideas resulten vendibles entre la sociedad hambrienta de conocimiento.

Del XVIII al XXI, cuatro siglos contemplan a la Real Sociedad Económica Amigos del País (RSEAP) aunque en la práctica no son más que 223 años. Nacida en 1784, cinco años después concluye la Ilustración (1660-1789), pero el Siglo de las Luces alumbría más que nunca a la recoleta Compostela, donde germinan las semillas emancipadoras de la conciencia humana del estado de ignorancia y error por medio del conocimiento, según el diagnóstico de Kant.

Los enciclopedistas, entre 1751 y 1764, llegan a tiempo al tramo final de la Ilustración –también llamada la Era de la Razón– para dejar expedito el camino a Burke, Darwin, Marx o Hegel.

Las guerreras, cintas, plumas, botas, espuelas, bandoleras, casacas, ponchos, esclavinas, levitas y bicornios de los ejércitos europeos están manchados de sangre, así que son tiempos

El Correo Gallego

difíciles –siglos XVIII y XIX– para sociedades filantrópicas que, como la compostelana, tratan de “no perseguir glorias y triunfos efímeros, sino el bien del país”, como se ha dicho por medio del conocimiento.

10.01.2007. Presentación de la publicación sobre la Sociedad Económica de Amigos del País.

La Sede de la Fundación Caixa Galicia será hoy escenario de la presentación de la publicación La Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago (1784-2006), coordinada por María del Carmen Folgar de la Calle y Enrique Fernández Castiñeiras.

El Correo Gallego

11.01.2007. Un repaso a los últimos doscientos años de vida de los “amigos del país”.

Carmen Folgar de la Calle y Enrique Fernández Castiñeiras son los autores de un libro que recoge la historia de la Sociedad Económica de Santiago. La obra incluye 15 colaboraciones.

Los autores recordaron su nacimiento a finales del siglo XVIII, cuando el espíritu de la Ilustración recorría Europa, y en las ciudades los notables se unían para difundir este espíritu, apoyados y fomentados desde la corte de Carlos III, e hicieron hincapié en sus logros.

La Voz de Galicia

11.01.2007. Una obra sobre la Sociedad de Amigos del País da las claves sobre el avance gallego.

La Fundación Caixa Galicia y la Sociedad de Amigos del País presentaron ayer el catálogo de la exposición O efecto das luces, un recorrido por la historia de la bicentenaria institución ilustrada que ofrece un análisis detallado de las relevantes iniciativas promovidas por la misma.

La publicación Real Sociedad Económica de Amigos del País. 1784-2006 es una valiosa colección de trabajos de varios de los más ilustres e ilustrados intelectuales de nuestro tiempo que ofrecen alguna de las claves del desarrollo de la comunidad gallega en los últimos doscientos años.

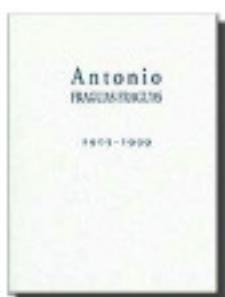
El Correo Gallego

14.01.2007. *La historia de la Real Sociedad Económica del País en una muestra.*

La sede de la Fundación Caixa Galicia exhibe hasta finales de mes una muestra que repasa la historia de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago, a través de los fondos de la emblemática entidad.

El Correo Gallego

14.01.2007. *Recordando la figura del Cronista Xeral de Galicia.*

Homenaje. El Museo do Pobo edita un volumen coincidiendo con el centenario de Antonio Fraguas. En el libro han colaborado destacados nombres de la cultura.

La publicación de este volumen homenaje está acompañada de una exposición en torno a la figura de Antonio Fraguas, que permanecerá abierta en el Museo das Peregrinacións, en la praza de San Miguel dos Agros, hasta el próximo 28 de enero.

También en esta memoria hemos querido sumarnos a este homenaje y el profesor Xosé Manuel González Reboredo, hace un breve recordatorio de Don Antonio Fraguas Fraguas, director de la RSEAP como también lo fue Don Xosé Manuel González Reboredo.

El Correo Gallego

14.01.2007. *La historia de la ciudad.*

La sede de la Fundación Caixa Galicia acogió esta semana la presentación del libro "Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago de Compostela (1784-2006)", que recoge los doscientos años de historia de esta emblemática entidad, presidida actualmente por Juan B. de la Salle Barreiro Pérez.

Enrique Fernández Castiñeiras, izquierda, Juan B. de la Salle, José Manuel García Iglesias y María del Carmen Folgar en la presentación.

La presentación congregó a numerosos rostros conocidos de la vida universitaria y cultural compostelana.

[El Correo Gallego](#)

22.01.2007. “Económica de Santiago” e as ideas da Ilustración. Colaboración de D. Fernando Barros Fornos, Secretario de la RSEAP.

En este artículo el Secretario habla de la exposición “O efecto das luces” y con esa base nos invita a reflexionar sobre las actividades y las ideas desarrolladas por la RSEAP a lo largo de su historia, considerando que la mayoría de esas ideas propias de la Ilustración mantienen hoy en día plena vigencia.

[A Voz de Galicia](#)

28.01.2007. Doscientos años de economía para la sociedad. La Real Sociedad Económica de Amigos do País muestra su historia en una exposición de la Fundación Caixa Galicia.

Festa na aldea de Castelao.
Cuadro que ha formado parte de la exposición *O efecto das luces*.

En unos metros cuadrados se resumen 223 años de vida de una institución que ha estado siempre a la vanguardia en la búsqueda del progreso.

La capital gallega siempre fue cuna de la cultura y de los avances del país, y la exposición lo refleja.

La Real Sociedad Económica de Amigos do País compostelana fue responsable de la promoción de algunas iniciativas que hicieron avanzar a Galicia y a Santiago: la Caja de Ahorros (antecedente de lo que luego se convirtió en Caixa Galicia), Conservatorio de Música, Ferrocarril y la Escuela de Artes y Oficios.

El objetivo de la Sociedad fue siempre llegar adonde los poderes públicos no llegaban. Pero aunque a algunos les puede sonar a agua del pasado la Real Sociedad Económica de Amigos do País sigue con proyectos en la actualidad.

29.01.2007. Programa emitido desde la sede de la Fundación Caixa Galicia, a dos días de la clausura de la exposición sobre la RSEAP y que dirigido y moderado por la periodista Doña Amelia González, se dedica a nuestra Sociedad, intervienen en el programa Don Jesús Precedo Lafuente antiguo secretario de la RSEAP y gran conocedor de su historia reciente, Don Enrique Fernández Castiñeiras comisario de la exposición y el Presidente y Vicepresidente de la Sociedad Económica Don Juan Bautista de la Salle Barreiro Pérez y Don Francisco Loimil Garrido.

El desarrollo del programa radiofónico es un recorrido por la historia de la RSEAP, de la que en la exposición se muestran sus aspectos más significativos y donde se hace referencia a la gran influencia que esta Sociedad ha tenido a lo largo de sus más de doscientos años de vida en la ciudad, finalizando con los proyectos de futuro que la nueva directiva se propone llevar a cabo.

El Correo Gallego

30.01.2007. Los Amigos del País de Santiago. Colaboración de D. Juan Bautista de la Salle Barreiro Pérez, Presidente de la RSEAP.

Describe el origen de las Sociedades Económicas y las finalidades que perseguían con su fundación, y tras una interesante enumeración de las principales realizaciones de la Económica de Santiago termina con una referencia a la Exposición sobre la RSEAP, que al día siguiente finalizaría.

El Correo Gallego

11.03.2007. Con balanzas de antaño. MUESTRA.

La Fundación Torrente Ballester acoge una exposición sobre la historia del comercio en Compostela. Familias de la talla de Galos o Bermejo, instauradas hace años en la ciudad, continúan con su labor mercantil.

A Real Sociedade Económica de Amigos del País da cidade de Santiago, á que pertenceron moltísimos comerciantes, caracterizouse pola súa constante reflexión e iniciativa na busca dun maior e mellor desenvolvemento da cidade e, en xeral, de Galicia: infraestruturas, agricultura, gandaría, exposicións rexionais e certames culturais... Moltos empregados do comercio, dos abroidorios e da Industria aprenderon nas escolas da Sociedade as súas habilidades profesionais.
(Col. J.M. Bello; Libraria Vetus)

Panorámica de la exposición.

Creación de asociaciones. Por otro lado, en la exposición también se recogen los distintos momentos clave para la evolución del comercio y de la industria. La Sociedad de Amigos del País fue una de las primeras referencias para mejorar la actividad en la ciudad, y uno de los primeros talleres en donde los trabajadores adquirieron sus conocimientos.

[El Correo Gallego](#)

03.04.2007. *La conselleira de Cultura e Deporte, Ánxela Bugallo, firma un convenio en San Caetano de colaboración con la Real Sociedade Económica de Amigos do País para diversas actividades de organización e informatización del archivo histórico e inventario de la colección artística de esta sociedad.*

Por parte de la Real Sociedade estarán presentes su presidente, Juan Bautista de la Salle Barrerio Pérez; su secretario, Fernando Barros Fornos; su gerente, Javier Brage y el directivo Santiago Bermejo y Díaz de Rábago.

La Voz de Galicia

04.04.2007. La Sociedade de Amigos do País informatiza su archivo histórico.

Firmó un convenio con Cultura, que aportará 30.000 euros. La institución fue creada en 1784 para promover la economía al servicio de los ciudadanos.

A la firma del acuerdo asistieron la conselleira de Cultura, Ánxela Bugallo, y el presidente de la Real Sociedade Económica de Amigos do País, Juan Bautista de la Salle, además del director xeral de Patrimonio, Felipe Arias, y otros directivos de la entidade, como Fernando Barros, Javier Brage y Santiago Bermejo y Díaz de Rábago.

El archivo histórico es el principal objetivo de dichas ayudas, porque, al entender de la consellería, "reflicte as actuacións deste colectivo no desenvolvemento social e económico da comarca".

Galicia Hoxe

04.04.2007. Cultura informatizará a Sociedade de Amigos do País con 30.000 euros.

Ánxela Bugallo, Conselleira de Cultura e Deporte, saluda a varios miembros de la RSEAPS.

A Consellería de Cultura asinou onte un convenio coa Real Sociedade Económica de Amigos do País de Santiago de Compostela polo que achegará 30.000 euros para a organización e informatización da documentación do arquivo histórico. A sinatura do acordo, que tivo lugar en Santiago, contou coa presenza da conselleira, Ánxela Bugallo, o director xeral de Patrimonio, Felipe Arias, e por parte da entidade Compostela, participou o presidente, Juan Bautista de la Salle; o secretario, Fernando Barros; o xerente, Javier Brage; e os directivos Santiago Bermejo e Díaz de Rábago.

Don Domingo Fontán fue presidente de la Real Sociedad Económica los años 1860 y 1861.

El Correo Gallego

27.04.2007. Homenaxe a Domingo Fontán en Portadeconde, lugar natal do xeógrafo.

O pasado domingo 22 de abril celebrouse en Portadeconde, Portas (Pontevedra) un emotivo acto cultural que conmemorou o 219 aniversario do nacemento, nese lugar da parroquia de Santa María de Portas, do xeógrafo Domingo Fontán, un dos máis senlleiros e, ao tempo, máis descoñecidos persoeiros galegos.

... o pregón da homenaxe estivo a cargo de Everilda Camargo quen, no medio da lembranza de Domingo Fontán, destacou o papel de Manuela Riva Gómez, dona do xeógrafo, cartógrafo, filósofo, deputado en Cortes, empresario e astrónomo, evocando ademais a importancia social e historia da muller en Galicia.

La Voz de Galicia

27.06.2007. Presentación.

La Real Sociedad Económica de Amigos del País que preside Juan Bautista de la Salle Barreiro, presentó en su sede de Salvador de Parga la web de la entidad.

La Voz de Galicia

30.08.2007. Hemeroteca. HACE 125 AÑOS.

Miércoles, 30 de agosto de 1882. Fallece un artista. El pasado 27 falleció en Santiago el joven artista Ramón Legrande, profesor de la escuela de Dibujo de la Sociedad Económica. La Escuela Dantesca de Milán, apreciando el talento del artista gallego, tan olvidado en su país natal, le distinguió con el diploma de socio honorario de dicho centro, concediéndole asimismo la medalla de oro por un hermoso cuadro que se conserva en el museo de aquel título. Legrande era dibujante consumado, hábil paisajista y más que nada un atomista de primer orden y sin rival en Galicia.

El Correo Gallego

07.11.2007. La USC y la Real Sociedad Económica de Amigos del País de la Ciudad de Santiago firman un convenio de colaboración.

El rector de la USC, Senén Barro, y el presidente de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de la Ciudad de Santiago, Juan de la Salle Barreiro, firmaron ayer en San Xerome un convenio marco con el objetivo de regular la colaboración entre las dos partes en los campos de la docencia, investigación y cultura.

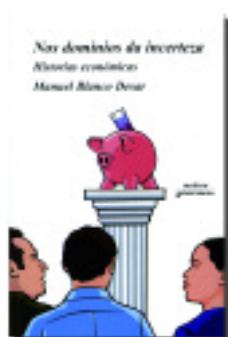
Acto de la firma del convenio entre la RSEAP y la USC de izquierda a derecha Fernando Barros Fornos, Lourenzo Fernández Prieto, Senén Barro Ameneiro, Juan B. de la Salle Barreiro Pérez, Francisco Loimil Garrido y Javier Brage Vilela.

La Voz de Galicia

07.11.2007. Colaboración de la USC y Amigos del País.

El rector de la Universidad de Santiago (USC), Senén Barro, y el presidente de la Real Sociedad de Amigos del País de la Ciudad de Santiago, Juan de la Salle Barreiro, firmaron en San Xerome un convenio marco que regula la colaboración entre las dos partes en los campos de la docencia.

El Correo Gallego

13.12.2007. La Economía por Blanco Desar.

*La Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago, situada en la plaza de Salvador Parga, acoge hoy a las 20:00 horas la presentación del libro *Nos dominios da incerteza. Historias económicas*, de Manuel Blanco Desar. Se trata de once relatos en los que se analiza el papel de la economía como tótem de nuestros tiempos. En ellos se aborda de la especulación inmobiliaria hasta la economía sexual, con unos personajes que van descubriendo sus peripecias y las paradojas de esta nueva creencia. Está previsto que asistan a la presentación, además del*

autor, el editor, Olegario Sotelo Blanco; la directora de la colección, Ánxela Gracián; el profesor de la facultad de Económicas Xaime Barreiro Gil y el presidente de la Real Sociedad Económica de Amigos del País, Juan de la Salle Barreiro.

La Voz de Galicia

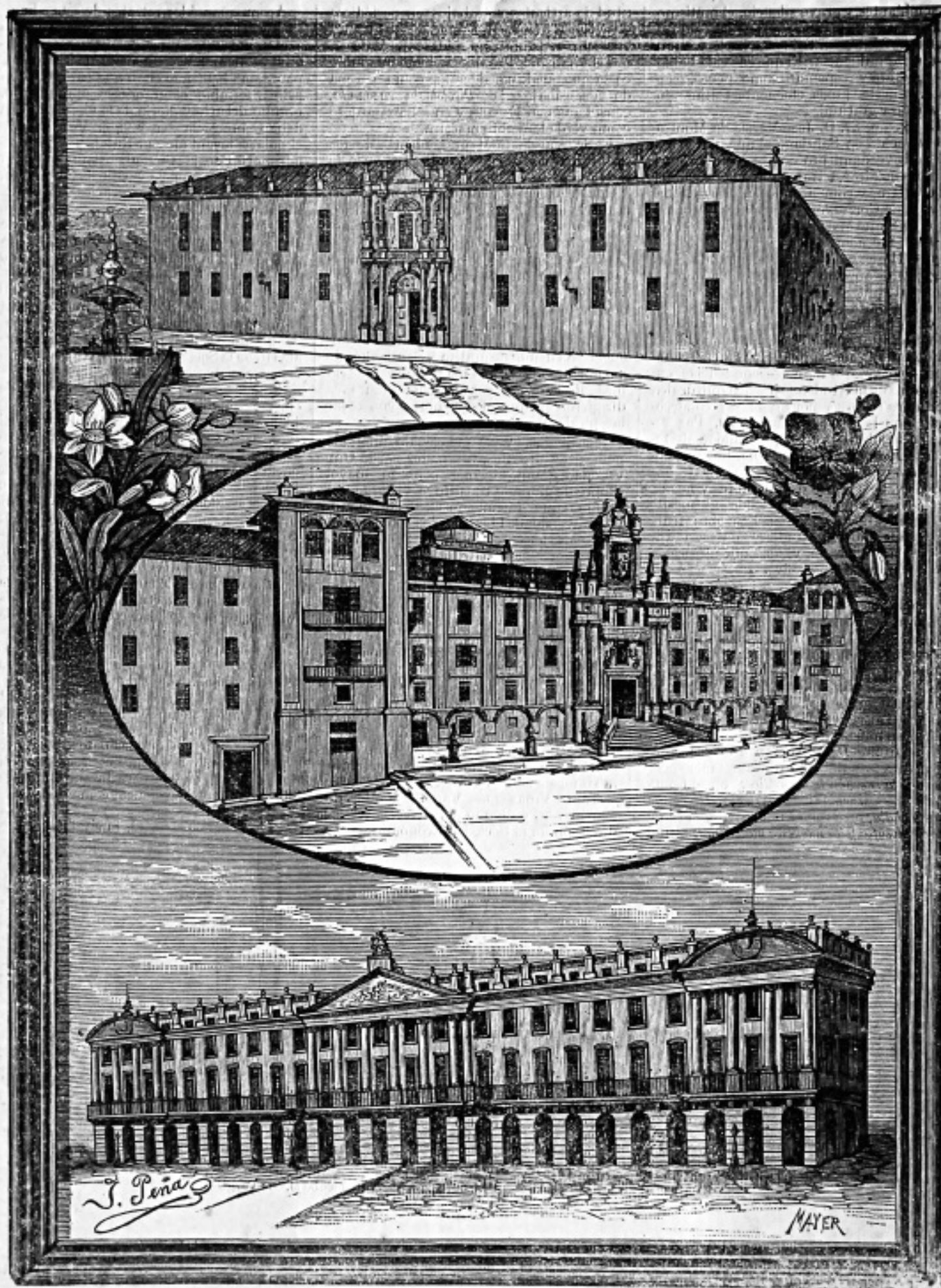
13.12.2007. Salvador Parga 4. Presentación de un libro.

Nos dominios da incerteza. Historias económicas es el nuevo libro de Manuel Blanco Desar y será presentado esta tarde en la Sociedad de Amigos del País.

La Voz de Galicia

14.12.2007. Entrevista a Manuel Blanco Desar.

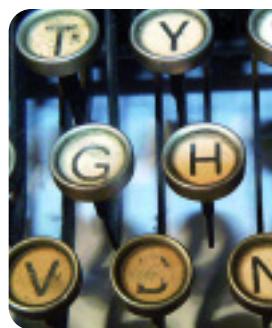
Se le entrevista sobre el libro presentado en la sede de la RSEAP.

Excolegio de San Clemente, hoy Escuela de Veterinaria y Sociedad Económica.—Exmonasterio de San Martín,
hoy Seminario Central.—Casas Consistoriales y Seminario de Confesores.

Colaboraciones

■ HOMENAXE DO CONCELLO DE CURTIS A PEDRO ANTONIO SÁNCHEZ VAAMONDE

Javier Francisco Caínzos Vázquez . Alcalde do Concello de Curtis
Ana Isabel Mahía López. Concelleira de Cultura do Concello de Curtis.

O Concello de Curtis, dentro da súa ÁREA de Cultura, veu desenvolvendo ao longo dos anos 2004-2007 un exhaustivo e amplio traballo de recompilación e estudo sobre diversos persoeiros ilustres que naceron ou estiveron ligados dalgunha forma con estas terras, fomentando os seus potenciais, tanto económicos coma sociais ou culturais. Desta maneira, foi como se chegou ao descubrimento de tan relevante figura ilustre.

Sánchez Vaamonde nace o 10 de abril de 1749 na Casa do Pazo, na parroquia de Santa Eulalia de Curtis. Xunto con nomes tan salientables como Sarmiento, Feijoo, Páramo Somoza e Sobreira, desenvolveu entre nós o espírito da Ilustración. Dentro da súa trajectoria social, cultural, así como na súa análise económica xeral dentro da súa terra natal, debemos salientar algúns aspectos importantes que realizou Sánchez Vaamonde no eido local.

Fiel á ideoloxía ilustrada e aos seus ideais progresistas, que tanto valoraba o papel da educación na mellora da sociedade, en 1798 fundou a primeira escola na parroquia de Santaia de Curtis e dotouna testamentariamente dos medios necesarios, grazas ao cal foi a única que funcionou durante case un século nesta comarca, o que serviu para potenciar cultural e socialmente moitos dos seus habitantes. Non era partidario da esmola, senón de fomentar o desenvolvemento social e económico para que desaparecese esta, así como de lles facilitar a todos unha amplitude de coñecementos para defenderse por si mesmos.

No terreo social, o labor realizado polo doutor Sánchez foi extraordinario. Organizou a caridade cun novo obxectivo social. Estudou os máis serios problemas e lacras de Galicia, que denunciou en importantes memorias sobre abastecementos, gandería,

Salón de Plenos Concello de Curtis 16 de marzo de 2007, nombramiento de Sánchez Vaamonde como hijo predilecto.

fábricas de curtidos... Destacan tamén os seus proxectos públicos sobre estradas, comercio, economía..., nos que desenvolveu as teorías económicas dos máis modernos ilustrados da época.

Como memorial deste importante persoero da Ilustración en Galicia quedánnos algúns testemuños expresivos: a súa casa natal, o pazo de Santaia de Curtis, a biblioteca do Consulado da Coruña, a Sociedade Económica de Santiago, o seu monumento funerario no claustro da catedral xacobea...

Pedro Antonio Sánchez Vaamonde morre en Santiago o 4 de outubro de 1806 e é enterrado no claustro da catedral compostelá.

Sen lugar a dúbidas, despois desta traxectoria ben estudiada e analizada, este Concello sentiu a necesidade imperiosa de dar a coñecer a este ilustrado, xa que o seu valor formativo e persoal segue vixente na actualidade e supón para todos unha indiscutible guía para lles poñer fin a problemas que, por desgraza, seguen de actualidade na sociedade dos nosos días.

Para levar a cabo este recoñecemento tan merecido, puxémonos en contacto con distintas persoas e institucións, como o autor da súa biografía, Carlos García Cortés, coa Biblioteca da Casa do Consulado da Coruña e coa Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago. A programación do acto de homenaxe celebrado o 16 de marzo de 2007 comezou cunha conferencia a cargo de María José Sánchez Pose, presidenta da Fundación da Biblioteca da Casa do Consulado da Coruña; Carlos García Cortés, autor da biografía de Sánchez Vaamonde e Francisco Loimil Garrido, vicepresidente da Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago, na que se salientou o súa labor social, a súa obra, a importancia que tivo na súa época e a súa achega posterior.

Seguidamente, celebrouse unha sesión plenaria na Casa Consistorial para nomear a Sánchez Vaamonde Fillo Predilecto do Concello de Curtis, así como para dedicar-lle o seu nome ao local social da súa terra natal, Santaia. Posteriormente, realizouse unha ofrenda floral na igrexa de Santaia, acompañada dun concerto e do descubrimento da placa conmemorativa.

Na actualidade, Pedro Antonio Sánchez Vaamonde é Fillo Predilecto do Concello de Curtis, xunto con outros persoeiros como Antón de Pepiño, Martínez Pardo, Sánchez Anido ou fillas adoptivas, como María Antonia Dans Boado. O legado das súas vidas e traxectorias dos fillos predilectos e adoptivos deste concello, xunto co doutros persoeiros como Ánxel Penas, están recollidos en material audiovisual para que perdure e se estenda xeración tras xeración ao longo do tempo e na memoria de todo o concello de Curtis e para que o seu patrimonio cultural nunca caia no esquecemento.

Para rematar, queremos darles as merecidas grazas a todas as institucións e persoas, e especialmente á Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago, por colaborar tan diligentemente con este concello e axudar na divulgación deste persoero da nosa terra que tanto lle deu á sociedade en xeral. No nome do concello de Curtis e no noso propio, as nosas máis expresivas e sinceras grazas.

Javier Fco Caínzos Vázquez

Alcalde

Ana I. Mahía López

Concelleira de Cultura

O EFECTO DAS LUCES

■ DON ANTONIO FRAGUAS, INVESTIGADOR E DIVULGADOR DE MOI DIVERSOS SABERES

Xosé Manuel González Reboreda.

Vai para máis dun cuarto de século que recibín unha chamada de Don Antonio Fraguas na que me pedía que me incorporase á directiva da Real Sociedade de Amigos do País da Cidade de Santiago para exercer o "oficio" —así se chamaban os cargos directivos da institución segundo o vello regulamento— de vicearquiveiro-bibliotecario, no que el era o titular principal. O vello profesor, e sempre amigo, consideraba que eu era persoa axeitada para rexentar esa función de auxiliar no seu labor. Aceitei a encomenda por fidelidade á súa persoa, e iso permitiume gozar da amizade e compañía de quen mantiveron, ata hai tres anos, a chama acesa dunha sociedade que nacera no ano 1784, baixo as luces da Ilustración, e que contou, nos seus comezos, con figuras do relevo de Antonio Páramo e Somoza ou Pedro Antonio Sánchez.

Pero o tempo non perdoa, e Don Antonio abandonounos no ano 1999 para pasar a vivir no ceo dos bos e xenerosos. Home de orixe labrega, criado no lugar de Insuela, do concello pontevedrés de Cotobade, mais compostelán de adopción, desenvolveu ó longo da súa vida un continuo e meritorio labor en beneficio de Galiza, o cal foille recoñecido co tempo, malia tamén causarlle mágoas nunha época na que os seus ideais foron marxinados, perseguidos e mesmo asasinados na persoa dalgún dos seus compañeiros de inquedanzas.

Nos últimos anos da súa vida, e nos que seguiron ó seu pasamento, publicáronse diversos escritos sobre a súa biografía e obra, e a miña intención na presente achega, necesariamente limitada, é lembrar, unha vez máis, a importancia e variedade dos temas que cultivou como erudito de diversos saberes, seguindo no seu labor o camiño que marcaron, hai máis de dous séculos, os xa aludidos fundadores desta nosa Sociedade Económica.

■ Un afouto estudososo e divulgador da nosa cultura

O profesor Xusto Beramendi, que analizou a actividade galeguista de Fraguas, definiuno como "soldado fiel". E ese cualificativo pode ser estendido a toda a súa actividad intelectual. En efecto, el nunca renunciou á faciana de investigador e divulgador dos seus saberes, nin sequera nos momentos difíciles da súa traxectoria vital. Pronunciou centos de conferencias, participou e mesmo presidiu numerosos congresos e simposios, colaborou nos medios de comunicación escritos e audiovisuais, e deu consellos para a montaxe de varias exposicións. Publicacións periódicas como *A Nosa Terra*, onde apareceu o seu primeiro escrito en 1929, *La Noche*, *El Correo Gallego*, *El Ideal Gallego*, *La Voz de Galicia*, *El Progreso*, *El Diario de Pontevedra*, *Faro de Vigo*, etc, conteñen un elevado número de artigos e reseñas súas. Tamén colaborou en revistas como *Lar*, *Vida Gallega*, *Outeiro*, *El Eco Franciscano*... No que se refire a outras de carácter máis erudi-to, contribucións súas viron a luz en moitas de Galiza, España e Portugal: *Nós*, *Arquivos*

do Seminario de Estudos Galegos, Cuadernos de Estudios Gallegos, Boletín de la Comisión de Monumentos de Lugo, Boletín de la Comisión de Monumentos de Ourense, Boletín Auriense, Boletín da Real Academia Galega, Brigantium, Revista do Instituto "José Cornide" de Estudios Coruñeses, Abrente, Revista de Dialectología y Tradiciones Populares, Zephyrus, Revista de Guimarães, Trabalhos de Antropología e Etnología (Universidade do Porto), Revista de Etnografía de Porto.... En canto a libros, da súa man saíron obras como Geografía de Galicia (1953), Historia del Colegio Fonseca (1956), Los colegiales de Fonseca (1958), Santiago de Compostela (1957), La Galicia insólita (1973), Lugo (1974), El traje gallego (1985), Aportación ó cancionero de Cotobade (1985), Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago. Primera época (1986), Romarías e santuarios (1988), etc.

A este labor editorial debemos sumar a participación moi activa en institucións como o Seminario de Estudos Galegos, o Instituto de Estudos Galegos "P. Sarmiento", a Real Academia Galega, a Academia Galega de Ciencias, o Consello da Cultura Galega e, de maneira moi especial, na posta en marcha, e dirección, do Museo do Pobo Galego. Sería imposible dar conta polo miúdo de toda a súa inxente actividade. Por iso limitareime a dar unha visión global da mesma para rematar cunhas consideracións sobre unha moi importante especialidade súa: a Etnografía.

■ Xeógrafo, historiador, historiador da Arte e biógrafo

Como moitos outros homes do seu tempo, formados nas vellas Facultades de Filosofía e Letras, nas que non había unha especialización absoluta, cultivou Don Antonio un descriptivismo que abrangüía saberes diversos no ámbito das Humanidades. Nunha Galiza na que, malia importantes antecedentes do século XIX, do que sería sobranceiro exemplo o polígrafo D. Manuel Murguía, a maior parte das investigacións sobre Ligüística, Historia, Arte, Xeografía, Literatura ou Etnografía estaban por facer, tanto el como os seus mestres e compañeiros do Seminario de Estudos Galegos tiveron que se enfrentar a unha tarefa de rescate e organización de datos para dispoñer dun corpus documental básico sobre o que se puideran elaborar futuras análises. Dentro da súa plural e prolífica bibliografía amosarei algúns exemplos da súa actividade nos seguintes campos.

1-Xeografía

Publicou algúns artigos sobre este asunto, e mesmo apuntou nas súas leccións prácticas ós alumnos feitos como o de que o Pedregal de Irimia, onde nace o río Miño nas abas da Serra de Meira, tiña que terse formado como consecuencia do glaciarismo cuaternario. Mais seguramente a súa más destacada publicación como xeógrafo foi a *Geografía de Galicia*. Trátase dunha síntese xeográfica para o público en xeral na que, seguindo modelos da Xeografía europea e peninsular da primeira metade do século XX, e seguindo tamén o ronsel de don Ramón Otero Pedrayo, o xeógrafo máis destacado da Galiza de entón, se fai un percorrido por asuntos de Xeografía Física —rochas, relevo, hidrografía, climatoloxía, bioxeografía— e tamén de Xeografía Humana e Económica —agricultura, gandería, pesca, industria e enerxía, poboación—.

Pero non se queda don Antonio con esta visión global da realidade xeográfica do país galego, senón que, consciente de que a Xeografía era, e é, *a ciencia da paisaxe*, vai dedicar un capítulo específico ás paisaxes galegas para logo seguir cunha enumeración das que el consideraba comarcas naturais de Galiza, das que delimita ata 71 de moi diversa extensión, como a grandiosa Terra Chá lucense , as Mariñas dos Condes e dos Frades, o Val de Neira, o Val do Dubra, O Courel, o Val de Monterrei, etc. A atomización comarcal descrita polo xeógrafo Fraguas responde a unha percepción das unidades da paisaxe na que as características físicas, a historia e as actividades humanas xeren numerosas variacións, presentes en marcos espaciais concretos. Neste sentido hai que advertir que o adxectivo *natural* aplicado ás comarcas descritas non debe ser considerado literalmente, senón como unha afirmación de que os homes nelas establecidos tiveron que adaptarse e moldear, ó longo dos tempos, esa natureza que os rodeaba.

2- Arqueoloxía, Historia e Historia da Arte

Unha parte dos escritos de don Antonio estiveron centrados na catalogación de xacementos da nosa prehistoria e protohistoria. Como arqueólogo formouse a carón de Florentino Cuevillas, participando en inventarios de castros como os da terra de Melide. Tamén con Cuevillas catalogou os da lucense terra do Saviñao, e aínda antes interveu na escavación da necrópole megalítica do Monte da Morá, tamén no Saviñao, nesta ocasión coa colaboración de Pura Lorenzana. Con posterioridade seguiu esta actividade de inventario con traballos como un dedicado a castros da comarca lucense.

O seu labor como estudoso da Historia a partir da Antigüidade conta con investigacións destacadas. Entre elles figura a centrada nun importante colexio nos primeiros séculos da Universidade Compostelá, o de Fonseca, obxecto da súa tese de doutoramento. Foi publicada en dous tomos, e hai que advertir que nesta magna obra, ademais de incluír importantes datos sobre a fundación, a vida no colexio e unha relación de 550 colexiais, tamén nos dá conta do edificio, co que nos achega a outra faciana por el cultivada e da que logo daremos razón: a historia da arquitectura. Pero non é esta, con ser moi importante, a única incursión de don Antonio na Historia de Galiza, pois tamén publicou diversos artigos sobre temas como o emprazamento de feiras no século XVIII, ou Santiago e a súa terra no *Catastro do Marqués de la Ensenada*. Relacionadas, así mesmo, coa historia recente están as relacións biográficas ou contribucións á biografía e obra de persoeiros como Domingo Fontán, Gumersindo Laverde, Manuel Murguía, Paulino Pedret Casado, Aquilino Iglesia Alvariño, Afonso R. Castelao, un antigo mestre

seu, membro do Seminario e líder do Partido Galeguista, etc, varias delas publicadas no Boletín da Real Academia Galega.

Por razóns obvias, a obra do noso persoero que máis interesa salientar neste escrito é a monografía sobre a fundación e primeiros tempos da Real Sociedade Económica compostelá, editada pola mesma entidade no ano 1986, baixo o título de *Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago, Primera Época. 1784-1813-1821*. Lembro perfectamente o proceso de preparación deste escrito, que esixiu a consulta, por parte de Don Antonio, dos fondos do arquivo social. Ademais, conservo na memoria algunas conversas sobre a obra mantidas por el con quen isto escribe e co Sr. Formigo, un moi activo, e fiel, secretario da Sociedade ata a súa prematura morte. A título de curiosidade direi que, por aqueles anos, levouse a cabo a ordenación do citado arquivo coa estimable participación de Mercedes Bermejo, o que deu lugar ao re-descubrimento dalgúns xoias documentais, como unha carta dun vello membro da Económica nos primeiros tempos, o clérigo Francisco Vázquez Aguíar, natural de Lugo e párroco por moitos anos da freguesía de San Xián de Bastavales. Dado o interese deste documento, que reflicte moi ben os ideais da Ilustración galega, e tamén os problemas que tiveron algúns membros da nosa querida institución en tempos da reacción absolutista, recomendeille que a inclúise como un dos apéndices do seu estudo, feito que pon o texto a salvo de posibles perdidas ou destrucións inesperadas do documento orixinal.

Polo demais, os contidos desta contribución melloran de maneira notoria o coñecemento, e divulgación, do pasado máis antigo da Real Sociedade Económica, completando e ampliando a información contida nun libro anterior sobre a institución no século XIX, do que é autora Carme Fernández Casanova (Edicións do Castro, Sada, 1981). Nela o lector pode atopar o proceso de constitución da Sociedade, os seus estatutos, a creación de escolas, os premios establecidos para darlle pulo á nosa economía e, en xeral, todas as cuestións que os ilustrados santiagueses pretendían reformar, sempre co obxectivo de lograr unha mellora nas condicións de vida dos seus paisanos, especialmente os menos favorecidos. Pena é que tanto esforzo obtivese poucos logros. maiormente debido ás forzas retardadoras do progreso. Como ben sinalou hai anos o profesor Xosé Manuel Beiras, as elites teñen un papel importante nos cambios socioeconómicos, mais elas soas non poden levar adiante uns procesos de transformación radical como os que demandaba a Galiza de finais do século XVIII e comezos do XIX. Idea esta que xa deixou ben expresada, moito antes, o citado Vázquez Aguíar na súa carta, mediante a frase seguinte: *"Una débil naciente luz no podía vivir entre las espesas tinieblas, los hálitos mortíferos y horrorosas sombras de persecución que la ahogaron"*.

Ó aludir á súa investigación sobre o Colexio Fonseca, anunciei que o profesor e erudito Fraguas escribiu tamén sobre temas de Historia da Arte. Deixando para especialistas na materia os seus comentarios sobre exposicións de artistas contemporáneos, que apareceron en publicacións como *Vida Gallega*, son de mención as descripcións que fixo das

igrexas de Xanza e Loureiro de Cotobade. Ocupouse, por outra banda, da historia da compostelá *Sociedad de Amigos del Arte*, creada no século XIX, e de artistas que traballaron en terras lucenses nos derradeiros anos do século XVIII e inicios do XIX. Pero tamén aparecen na súa bibliografía consideracións sobre tema artístico nos libros que lle dedicou, con afán vulgarizador, a cidades galegas como Santiago de Compostela e Lugo; neles combina aspectos relacionados coa Arte e a Historia, situando por veces monumentos ou obxectos nun contexto que permite apreciar non só a súa calidade estética, senón algúns feitos de outra orde con eles relacionados.

■ O etnógrafo e folklorista

Malia ser importante, abundante e variada a produción do profesor Fraguas nas disciplinas antes apuntadas, creo que non erro moito se afirmo que foi o estudo da cultura popular de tradición oral o campo máis querido e cultivado por el. Hai uns anos advertín nunha intervención congresual que, tras revisar 68 escritos seus nun reconto de urxencia, atopei que 32 tiñan relación coa Etnografía e o Folklore. Segundo se adoita dicir en terminoloxía electoral, a Etnografía e o Folklore gañan non por maioría absoluta, mais si cunha destacada porcentaxe con respecto ó resto. A isto habería que engadir, ademais, que algúns dos seus traballos sobre temas históricos e xeográficos teñen, en maior ou menor grado, un carácter que permitiría clasificalos como etnográficos, ou que unha das máis importantes actividades do último tramo da súa vida foi a de assumir a dirección dun museo basicamente etnolóxico como é o Museo do Pobo Galego.

Por todo o dito, pode D. Antonio ser considerado como un membro da importante escola de etnógrafos que xurdiu en Galiza nos anos vinte do século XX, a cal continuou o seu labor ata as postremeiras da centuria, con figuras como Vicente Risco, o gran mentor da escola, Filgueira Valverde, Bouza-Brey, Fernández Oxea, Lorenzo Fernández, un pouco despois Taboada Chivite, os irmáns Carré Alvarellos na Coruña... Todos eles herdaron de antecesores como Don Manuel Murguía, ou dos membros da Sociedade *El Folklore Gallego*, unha primeira teima: a de salvar do esquecemento manifestacións da cultura oral do pobo galego. Pero tamén trataron de utilizar todos os materiais que recompilaban para recompoñer unha historia singular de Galiza, e para consolidar unha identidade galega diferenciada, sen prexuízo de recoñecer as relacións con outros pobos limítrofes, Portugal por exemplo, ou co conxunto de Europa Occidental. O seu enfoque era, polo tanto, histórico-cultural, ou historicista, pois nas manifestacións do pobo crían ver supervivencias dun pasado no que os galegos e galegas souberon crear unha cultura e unha lingua singulares, en íntima relación coa terra, e cunhas peculiaridades que podemos cualificar como étnicas. Aínda que moitos dos seus traballos se reduzan a unha recompilación de formas —cantigas, refráns, contos, crenzas,

Maternidade de Francisco Asorey.

obxectos... — no fondo do conxunto do seu discurso téndese á construción do que , seguindo a Tönnies, podemos chamar unha *comunidade* galega, unha *communitas* diferencial que debe ser asumida por calquera fillo ou filla de Galiza.

Don Antonio maniféstase na súa obra como un etnógrafo puro. Nos seus escritos non atopamos propostas teórico-metodolóxicas explícitas, nin análises comparativos minuciosos, consistindo as súas achegas nun esforzo por describir ou divulgar aspectos da cultura tradicional vixente hai máis de medio século. No que se refire ós temas por el abordados, podemos dicir que se centrou, como moitos outros compañeiros, no universo das crenzas, relixiosidade, festas, vestimenta e literatura oral, seguindo o ronsel dos vellos folkloristas decimonónicos. Resumiremos a seguir esta temática acudindo a uns cantos exemplos de escritos seus:

1. **Festas e romarías.** Deixounos descripcións de festas como o Entroido, especialmente o propio da súa terra natal de Cotobade, ou tamén un libro sobre romarías, no que fai unha sintética descripción de 19 santuarios da provincia da Coruña, 10 da de Lugo, 22 da de Ourense e 20 da de Pontevedra.
2. **Literatura oral.** Nalgún caso o profesor Fraguas acudiu a dar conta da literatura oral centrada nun asunto concreto, segundo sucede nun artigo que lle dedicou á Virxe no cantigueiro popular. Pero tamén fixo unha importante recompilación de cantares na súa terra cotobadesa, que foi co tempo publicada baixo o título de Aportacións ó cancionero de Cotobade. A colección de pezas aquí rexistradas atinxé a cifra de 992, a maior parte delas, como era de agardar, cuadras con rima de segundo con cuarto, e cunha certa anarquía métrica moi atenuada polo predominio do oitosílabo. No que se refire a outros aspectos deste apartado, lembraremos que tamén se achegou ó mundo das lendas, publicando, por exemplo, os relatos lendarios centrados na Fonte Pormás (Arzúa).
3. **O traxe tradicional.** Foi un dos etnógrafos galegos que máis atención lle prestaron á vestimenta. Froito das súas pescudas, e dos datos tomados de outros autores, é un libro sobre o asunto que segue sendo hoxe guieiro básico para quen queira afondar neste complexo campo de estudo, o cal foi publicado pola Fundación "Pedro Barrié de la Maza". De maneira más sintética, ocupouse tamén do traxe noutras publicacións que reiteran a descripción-clasificación proposta na obra anterior, entre elas o capítulo dedicado ó traxe nos tomos de Antropoloxía do Proxecto Galiza, de Hércules de Edicións.
4. **Crenzas e prácticas do ciclo vital.** Exemplificamos este apartado con traballos como o que lle dedicou ó folklore de voda, ou os diversos datos que sobre o ciclo vital e as crenzas nos dá no libro La Galicia insólita.
5. **Descripcións etnográficas arredor de plantas e animais.** Xa no libro recén citado, La Galicia insólita, Don Antonio recolle nun capítulo crenzas relacionadas con plantas e animais, seguindo outro anterior escrito seu. Mais tamén son de salientar unha contribución dedicada ó castaño, a castaña e o magosto, e outra que se centra no lobo nas terras de Cotobade.
6. Finalmente lembraremos que, en ocasións, se achegou á historia da Etnografía e o Folklore en Galiza, e deixounos tamén algunas consideracións de carácter divulgador sobre a Etnografía e a Etnoloxía como ciencias. Mostra do primeiro é un

amplo artigo sobre a fundación da Sociedade *El Folklore Gallego* e sobre aspectos folkóricos presentes na obra da súa presidenta, Dona Emilia Pardo Bazán. En canto ó segundo, citaremos as entradas "Etnografía" e "Etnología" na *Gran Enciclopedia Gallega*, obra para a que, por outra banda, elaborou moitas outras entradas relacionadas coa cultura labrega de Galiza.

A anterior enumeración non é exhaustiva, nin pretende afondar nos contidos dos diversos escritos. Mais abonda para situar ó profesor Fraguas como un cultivador da Etnografía que, sen grandes pretensións teóricas, foi un etnógrafo *at home* sen complexos, un descripto minucioso dunha cultura tradicional labrega que non só estudaba, senón que tamén vivira de neno e mocío alá no seu querido Loureiro de Cotobade. Por iso, na conversa diaria e informal —era un conversador ameno e sinxelo—, resultaba ás veces difícil separar o investigador do informante fillo de campesiños. Se algúns etnógrafos teñen destacado a necesidade de *estar alí*, é dicir, de vivir tempo na comunidade obxecto de observación para chegar a comprender a cultura investigada, non cabe dúbida que el non necesitou facer isto, pois xa estivera *alí* dende os días en que viu a luz.

■ Coda

Nas páxinas antecedentes fixen un percorrido de urxencia pola obra de Antonio Fraguas Fraguas. Pero o dito de pouco valería se non lembrássemos de maneira decidida que todo o seu esforzo, todas as súas tristuras ou ledicias como home de cultura e galeguista, tiñan un referente esencial, fundamental, sen o que o seu labor carece de sentido: Galiza. En efecto, o profesor e investigador Fraguas sempre desexou que a nosa terra fose próspera, non subordinada, con identidade propia, e nesta arela coincidía, salvando as distancias de tempo e de circunstancia histórica, cos ilustrados que, a finais do século XVIII, crearon a Real Sociedade Económica de Amigos do País da cidade de Santiago. A fidelidade a esta idea agroma xa no parágrafo final do seu primeiro escrito, un artigo de creación publicado no ano 1929 no xornal *A Nosa Terra*, o cal transcribo a xeito de remate:

"David continúa tocando na viola con más ledicia, ollando chegar logo o día da redención en que ás portas da eirexa compostelá ouvirase o Himno da Nosa Terra".

Santa María de Biduído, marzo de 2008.

■ Para saber más

Darei a continuación unha selección de títulos sobre a vida e obra de Don Antonio, nos que calquera lector pode ampliar o dito anteriormente, e tamén atopar as referencias bibliográficas dos seus escritos:

- Mª X. Fernández Cerviño.
"Fraguas Fraguas, Antonio". *Apéndice da Gran Enciclopedia Galega*. Álvarez Conde S. A., A Coruña. Tomo 34, 154-155.
- J. Filgueira Valverde.
"Fraguas y Fraguas, Antonio". *Gran Enciclopedia Gallega*. Silverio Cañada Ed., Gijón. Tomo 14, pág. 28-30 (hai unha versión actualizada no tomo 19 da edición en lingua galega desta obra, levada a cabo por El Progreso-Diario de Pontevedra, 2003).
- C. González Pérez.
Antonio Fraguas. Ir Indo Ediciones, 1998. Vigo.
- X. M. González Reboredo.
"Notas dunha conversa con Antonio Fraguas". *Revista Galega do Ensino*. Consellería de Educación, Santiago. Nº 17, 1997a. Páxs. 1 e ss.
- "Presentación da homenaxe rendida a D. Antonio Fraguas". *Medicina popular e Antropoloxía da saúde. Actas do Simposio Internacional en homenaxe rendida a D. Antonio Fraguas*. Ponencia de Antropoloxía Cultural- Consello da Cultura Galega, Santiago. 1997b. Páxs. 9 e ss.
- "Do nacemento do Folklore ós nosos días". *Galicia. Antropoloxía*. Hércules de Ediciones, A Coruña. Tomo XXIX, 1997c. Páxs. 36 e ss.
- "Don Antonio Fraguas. Biografía y obra". *Revista Galicia en Madrid*. Ed. Grugalma, Madrid. Año XXI, nº69/1. 2002. Páxs. 4 e ss.
- VV.AA.
Antonio Fraguas. 1905-1999. Ed. Consellería de Cultura-Xunta de Galiza/ Fundación Antonio Fraguas/ Museo do Pobo Galego, 2006. Santiago de Compostela.

■ Los Amigos del País

Notas de actualidad. *El Correo Gallego*, 4 de enero de 2007.

José Manuel García Iglesias. Directivo de la RSEAP.

La Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago de Compostela, nacida en el siglo XVIII, es una de las pocas entidades de su naturaleza que siguen vivas en España. Los últimos años de su existencia se confundieron, en cierto modo, con el Conservatorio, referencia única de lo que fue, hasta hace poco, la formación musical en Compostela. Pero su apoyo a la enseñanza de la música, mirando en su totalidad su historia, no deja de ser, tan sólo, una etapa que ha de engarzarse, para su adecuada valoración, a otras muchas que colaboraron, conjuntamente comprendidas, al engrandecimiento de Galicia y, de un modo particular, a la formación, en variadas ramas del saber, de quienes vivían en Compostela.

Incentivar la economía gallega desde Santiago y comprometerse con la sociedad para mejorar su vida y su formación fueron objetivos a servir y en los que, ojalá, esta Sociedad pueda conseguir, en el futuro, mantener su trascendente rumbo.

En este mes de enero sigue abierta en la Fundación Caixa Galicia, en la Rúa do Vilar de Compostela, una exposición que atiende al título de *O efecto das luces* y en la que se hace historia de lo que fue la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago de Compostela. El trabajo de sus comisarios, los profesores Fernández Castiñeiras y Folgar de la Calle –así como de todo el equipo profesional con el que trabajaron–, nos permite reconocer, perfectamente articulado, el valor de aquellos compostelanos que fueron capaces de promover brillantes acciones sociales, y culturales, desde Galicia y para Galicia.

Personajes como Domingo Fontán o Montero Ríos, pintores como Fenollera o Elvira Santiso, el primer trazado del tren en tierras gallegas –desde Carril a Compostela–... tienen su lugar en lo que supuso dar forma, a través de una exposición, a esta entidad que creó, también, la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Santiago.

■ "ECONOMICA DE SANTIAGO" E AS IDEAS DA ILUSTRACIÓN

Tribuna libre. *El Correo Gallego*, 22 de enero de 2007.

Fernando Barros Fornos. Secretario de la RSEAP.

Estase a celebrar na sede da Fundación Caixa Galicia de Santiago de Compostela a exposición *O efecto das luces. Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago*, que amosa as actividades desenvolvidas por esta insigne institución da nosa cidade dende a súa fundación en 1784 ata os nosos días.

Mais esta mostra revélanos moito máis que as súas actividades, xa que a través dela podemos recuperar as ideas e principios que animaron a época da Ilustración, ese gran movemento filosófico que se orixinou e se desenvolveu na Europa do XVIII.

Estas ideas e principios baseábanse no empirismo, os ilustrados contrapuxeron a súa fe na experimentación para poder coñecer o mundo e acadar o progreso; o criticismo, o ilustrado aspira a someter a crítica racional todo o coñecemento anterior; o desexo de coñecemento, o ilustrado sente un enorme desexo de coñecer por completo o mundo onde habita, de iluminalo (de aí o nome de Ilustración), mais tamén sente a necesidade de dar a coñecer o aprendido; o utopismo, crese que a aplicación da razón a todos os aspectos da vida humana permitirá unha mellora constante da sociedade e un progreso económico e cultural ilimitado; o progreso e felicidade, o ilustrado ao que aspira coma obxectivo prioritario é a consecución da felicidade; o reformismo, os ilustrados proponen modernizar a sociedade mediante lentas reformas, levadas a cabo polos gobernos, e todo iso apoiado ademais no amor á natureza, a igualdade, todos os homes son iguais á luz da razón, a liberdade, en cuestiōns políticas, relixiosas, económicas e intelectuais e a moral laica.

Tamen estas ideas se desenvolveron na nosa cidade promovidas por *la Económica* a partir de finais do século XVIII e podemos recoñecelas a través desta exposición, debendo sinalar ademais que gran parte delas seguen estando vixentes e de plena actualidade nos nosos días, e mais algunha delas, atreveríame a dicir, que sería preciso volver a recuperala, e de feito o propio presidente da Xunta de Galicia, o Sr. Touriño, no acto de posesión como presidente no Parlamento de Galicia no ano 2005, sinalaba que quería asumir o legado dun *glorioso pasado*, liderado polo *galeguismo cívico e solidario da Ilustración e do Rexurdimento, dos republicanos e dos federalistas*.

Temos pois a oportunidade de reflexionar sobre estas ideas visitando a exposición na sede da Fundación Caixa Galicia de Compostela ata finais deste mes de xaneiro.

■ Los Amigos del País de Santiago

Tribuna libre. *El Correo Gallego*, 30 de enero de 2007.

Juan Bautista de la Salle Barreiro Pérez. Presidente de la RSEAP.

En el siglo XVIII, siglo de las luces y de la Ilustración, el 8 de abril de 1775 se funda en España la primera Sociedad Económica de Amigos del País, La Bascongada, y ese mismo año se fundó a continuación la de Madrid, La Matritense.

Tras ella se constituyeron seis sociedades más en España, y el 13 de diciembre de 1783 un grupo de ilustrados de la sociedad compostelana, formado fundamentalmente por personalidades de la Iglesia y de la universidad, decidieron solicitar al Consejo de Castilla licencia para la creación de una Sociedad Patriótica en Santiago con la denominación de La Sociedad Económica del Reino de Galicia.

La finalidad de la misma es mejorar la educación popular y promover y fomentar la agricultura, las artes, el comercio y la industria.

El 23 de septiembre de 1784, el rey Carlos III expide la Real Cédula por la que aprueba la constitución de la Sociedad Económica de Santiago, y no del Reino de Galicia por considerar que se pueden fundar otras en Galicia, como así ha ocurrido, aunque tuvieron poca duración por lo que es la única que existe en Galicia.

Para facilitar su puesta en marcha, el Consejo de Castilla acordó también ordenar al alcalde mayor y Ayuntamiento de Santiago, que facilitase en su Casa Consistorial una pieza suficiente para que esta Sociedad pudiese tener sus juntas.

Han transcurrido desde entonces 223 años, y a lo largo de su existencia son innumerables las actuaciones que esta institución llevó a cabo.

Se pueden destacar, entre otras muchas, la creación de las Escuelas de Dibujo, actual Escuelas de Artes y Oficios Artísticos (1784); la creación de la Escuela de Primeras Letras (1785); la creación de la Escuela de Hilazas para el fomento del cultivo del lino en Galicia (1785); se realizaron también importantes estudios para el fomento de la pesca y la agricultura (1785); el impulso, a través de premios, para establecer en Santiago una fábrica de mantelerías que compitiera con las portuguesas (1788); el impulso, concediendo préstamos, para establecer en Santiago una fábrica de espejos (1788); promovió una suscripción popular para la construcción de la primera bomba para extinguir incendios (1788); estableció premios para el fomento de la plantación de arbolado; creó el conservatorio de música; colaboró de manera decisiva en el impulso del ferrocarril en Galicia, y fue la creadora en 1880 de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Santiago, una de las cajas que hoy constituyen la actual Caixa Galicia.

Todas estas actuaciones, junto con otras muchas, la hicieron acreedora de la medalla de oro de la Ciudad otorgada por el Ayuntamiento en el año 1990.

Pero la realización de todas estas cosas sólo pueden llevarse a cabo si detrás están personas capacitadas y por ello hay que destacar a algunos personajes ilustres que han formado parte activa de esta Sociedad, como son los fundadores Antonio Páramo y Somoza, cardenal y rector; Pedro Antonio Sánchez Vaamonde, canónigo; Sebastián Malvar y Pinto, arzobispo; Benito Gil y Lemos, deán que mandó construir la actual casa del deán, así como otros muchos: Andrés de Aguiar, obispo de Mondoñedo; Manuel Colmeiro, Joaquín Díaz de Rábago, Domingo Fontán, Salvador Parga, Eugenio Montero Ríos, José María Fenollera, Elvira Santiso, Antonio Fraguas, etcétera.

A lo largo de estos años, y como consecuencia de sus numerosas actividades, la RSEAP fue haciéndose con un patrimonio bibliotecario, pictórico y artístico que ha perdurado hasta nuestros días.

Por todos estos motivos nos pareció necesario y conveniente dar a conocer y poner en valor esta riqueza ante la sociedad compostelana y gallega, pues entendemos que es un patrimonio de todos y no exclusivo de nuestra Sociedad Económica. (Para que se comprenda la importancia de ese patrimonio, hay que citar por ejemplo, que la RSEAP tiene depositadas en la Biblioteca General de la Universidad de Santiago nada menos que 9.700 libros).

Todo esto nos llevó, con la colaboración inestimable de la Fundación Caixa Galicia, a montar la exposición inaugurada el 30 de noviembre y que permanecerá el 31 de enero en la sede de la citada fundación sita en la rúa do Vilar 19, con la finalidad de que sirva para dar a conocer la importante labor que ha llevado a cabo la RSEAP en Santiago y Galicia a lo largo de sus 223 años de existencia, y que nosotros y los que sucedan procuraremos seguir desarrollando en el futuro.

■ APUNTES SOBRE LA REAL SOCIEDAD ECONOMICA DE AMIGOS DEL PAÍS DE SANTIAGO DE COMPOSTELA.

Santiago Bermejo Díaz de Rábago. Directivo de la RSEAP.

El treinta y uno del presente mes, se clausuró en la Fundación Caixa Galicia la única exposición eminentemente Compostelana, es decir, una exposición que se refería única y exclusivamente a distintas etapas del desarrollo de nuestra ciudad, y nada más ni nada menos, que a lo largo de los últimos 223 años.

Esto, en principio puede sonar algo extraño, pues muchos podrán preguntar ¿Quién puede disponer del material, documentación, fondos culturales, etc., etc. para atreverse a hacer una exposición de este calibre? ¿Con qué medios tiene que contar para realizarla? ¿Realmente puede ser de interés para el público en general?, y así podrían estar haciéndonos preguntas sobre tal o cual aspecto de dicha exposición.

La respuesta a estas y otras preguntas es muy sencilla. En nuestra ciudad, desde el año 1784 existe una sociedad que se llama **Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago** y que desde su fundación tuvo como principal objetivo el ayudar al desarrollo económico y cultural de la ciudad. En esto no voy a profundizar, pues otras personas con mas conocimiento, ya trajeron anteriormente este tema.

Esta sociedad, ubicada actualmente en unos edificios pertenecientes a Caixa Galicia, en la Plaza de Salvador Parga de nuestra ciudad, sigue su largo camino buscando formas para seguir siendo útil a nuestra sociedad. Es cierto que en la época en que se fundó, no existían las posibilidades que hay actualmente para el desarrollo y promoción, tanto económica, como social y culturalmente hablando, y en una ciudad como la nuestra en el siglo XVIII ya me dirán Vds. en que situación podría encontrarse. Por ello este tipo de sociedades fundadas a lo largo y ancho de España, desempeñaron un papel muy importante en el desarrollo de las ciudades en donde se habían creado.

Y lo lógico sería que un pueblo, que eso era Santiago en ese momento, no hubiese personas con capacidad y atrevimiento para fundar en pleno siglo XVIII una sociedad como de la que estamos hablando. Pero claro, Santiago aun siendo un pueblo grande, tenía ya visos de ciudad, pues tenía tres grandes soportes en los que poder apoyarse para dar ese gran paso, y que no son otros que la Catedral con toda su grandeza espiritual y cultural, la Universidad ya con prestigio a nivel nacional y el Hospital Real, cuna de generaciones de prestigiosos médicos, que dieron a esta ciudad celebridad y categoría con su escuela de medicina a lo largo de tantos años. Pues a pesar de todo esto y de que no todo eran facilidades en ese siglo, un grupo de personas de varios ámbitos sociales y profesionales se atrevieron y después de muchos avatares, lograron fundar esta Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago.

Esta Sociedad, una de las pocas que siguen existiendo en España y la única en activo de Galicia, tuvo un gran protagonismo tanto a nivel regional como nacional. Y como

Vista de la fachada principal del Pabellón central de la Exposición Regional Gallega de 1909.

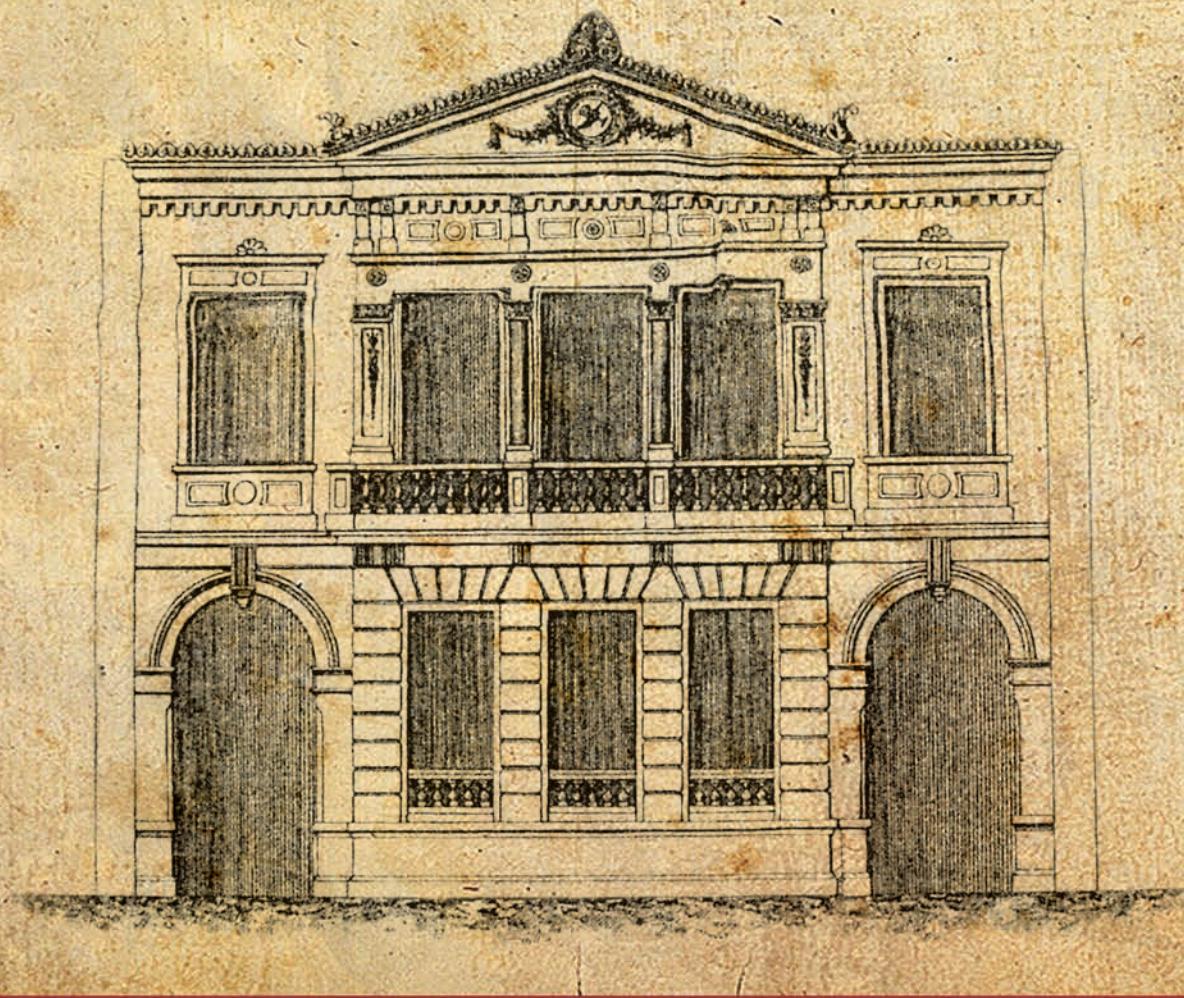
demostración de su empeño y eficacia para planificar el desarrollo económico a lo largo de su existencia, es el de haber organizado numerosas exposiciones de carácter regional e incluso de ámbito nacional. Son conocidas las organizadas en los años 1858, 1875, 1885, 1897, 1909 y 1941, siendo la de mayor relevancia la celebrada en el año 1909, por su dimensión expositiva y por que le dió un realce nacional el que el rey Alfonso XIII fuese en persona el que la inaugurase.

En resumen, y como vine diciendo en este pequeño comentario, la exposición recientemente clausurada en la Fundación Caixa Galicia, fué una buena muestra de lo que aconteció en nuestra ciudad desde el siglo XVIII y que gracias a esta institución bancaria en colaboración con sus dos comisarios responsables de su organización, supieron darnos una idea muy aproximada de lo que representó esta RSEAP en nuestra ciudad.

Un bagage lo suficientemente importante, como para tenerlo siempre presente y no dejarlo en el olvido. Pues es un privilegio para una ciudad como la nuestra, seguir teniendo en activo después de 223 años, una sociedad que siempre estuvo dispuesta a trabajar para conseguir lo mejor para nuestra sociedad y todo esto gracias a un número de personas, que si individualmente fueron profesionales muy destacados en sus vidas, se dedicaron en cuerpo y alma a que esta bicentenaria sociedad lograse ser lo que fué y sobre todo que las personas que actualmente vivimos en Santiago, nos demos cuenta de la importantísima herencia que tenemos en nuestras manos y que nos obliga a seguir hacia adelante para seguir preservando su espíritu de colaboración y entrega a esta ciudad.

La presente Memoria correspondiente al año 2007 se
terminó de imprimir en Santiago de Compostela
el día 23 del mes de mayo del 2008 siendo
presidente Don Juan Bautista de la Salle
Barreiro Pérez.

REAL SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS DE LA CIUDAD DE SANTIAGO

www.economicadesantiago.org